

razdelek, ki bi se lahko organsko vključil v drugega. Pomisleki se torej oglašajo ob vsebinskem in ob formalnem vprašanju. Verjetno bi se bilo treba odločiti samo za strog izbor po kvaliteti in značilnosti, ker v Robovem primeru ne gre za takšno umetniško moč, pri kateri bi nas zanimali tudi eksperimentalni teksti.

Urednik je napisal tudi obširen uvod (str. 5—92), ki je zaključena študija o avtorju. V tem sestavku se V. Smolej podrobno ukvarja z Robovo biografijo, s pozitivistično zagnanostjo raziskuje sestavine, ki pogojujejo ustvarjalčevo enkratnost, in daje snovno-idejno razčlenitev njegovega dela. V tem je strogo dosleden, v zaključkih trezen in v povezovanju gradiva prenicljiv. Manjka pa bolj podrobna analiza ontoloških in moralnih osnov Robovega humorja, življenjska vsebina posameznih pojavov ter strukturalne značilnosti avtorjevih postopkov v travestiranju in parodiranju. Opombe (str. 361-71) prinašajo podatke o gradivu, bibliografsko opisujejo objavljene enote in navajajo temeljno literaturo o predmetu. Njihova osnovna pomanjkljivost je, da so preveč — skromne. Urednik sam naglašá marsikatero mesto v Robovem delu, ki je toliko povezano s časom nastanka, da ga sodobni bralec ne bo mogel pravilno včleniti v kontekst. Zato bi bili umestni komentarji k posameznim dogodkom iz naše polpretekle politične in socialne zgodovine. S tem nadčasovna vrednost Robovih stvaritev ne bi prav nič trpela, ker je evidentna in — vsaj za današnji čas — zelo aktualna.

Robovo *Izbrano delo* pomembno izpolnjuje podobo slovenske književnosti. Kljub stvarcem, ki bi jih lahko še želeli, je treba zapisati, da gre za knjigo, ki je rezultat resnega dela in literarnozgodovinske odgovornosti. Na takšni osnovi je zrasla celotnostna podoba avtorja, ki je bil etično čist, sam sebi zvest in čigar delo potrjuje, da je dejanje v tisku enakovredno resničnemu dejanju. Med prvim in drugim tako pri I. Robu kot pri njegovem uredniku ni prepada.

Jože Pogačnik

JOŽE JAVORŠEK, VODNIK PO LJUBLJANI. Pričujoči tekst Jožeta Javorška* je presenetljiv že po svojem naslovu, ki je za slovensko beletrijo precéj nenavaden, saj na prvi pogled sugerira bravcu, da gre za turistično publikacijo, ki je to pot prišla spod pisateljskega peresa, ne pa za prozno stvaritev. Zmote je seveda konec že po prvih straneh, ko bravec doume, da je ta »vodnik po Ljubljani« nekolikanj drugačen kot so vodniki Baedekerjevega tipa: da ni njegov namen odkrivati vse doslej še neznane turistične znamenitosti in zanimivosti našega mesta (ali pa prikazovati že znane v neki novi luči), ampak da gre v tem primeru za sorazmerno pohujšljiv prerez skozi duhovni profil Ljubljane, tiste Ljubljane, ki jo dojemamo in občutimo vsak dan, takrat, ko hodimo po njenih ulicah in se srečavamo z nje prebivavci; skratka, gre za prerez, ki so v njem geografija in topografija pa urbanizem in arhitektura, umetnostna zgodovina in zgodovina itn. samo pomožne discipline, potrebne le toliko, kolikor se da z njihovo pomočjo locirati in začrtati meje posameznim predelom Javorškove vizije ljubljanskega mesta. Ta vizija je seveda močno subjektivna, zasnovana iz avtorjevega lastnega občutja mesta in ljudi v njem, in prav to jo kljub vsej nenavadnosti in bizarnosti še zmerom uvršča med beletristične tekste.

* Jože Javoršek, *Vodnik po Ljubljani*. Založba Obzorja 1965.

Delo razpade vsebinsko v dva glavna elementa: v opise mesta samega, njegovega pomena v preteklosti (od rimske Emone do današnje Ljubljane) in sedanjosti, njegovih znamenitosti (ne turističnih, marveč estetskih) in njegovih pokrajinskih lepot, pa v neke vrste opis ljudi, ki prebivajo v mestu, v opis, ki bi mu lahko rekli ljubljanska *chronique scandaleuse* našega časa: v tem opisu je zajeto dejanje in nehanje mestnih prebivavcev, ki ga skuša Javoršek tudi ovrednotiti. Kakšen je ta njegov opis Ljubljane (ali še bolje: kam meri), se da zaslutiti že iz uvodnega motta, iz znamenitega *Lasciate ogni speranza voi ch' entrate* iz tretjega speva Dantejevega Pekla; avtor je namreč prevzel od vélikega Florentinca njegovo razdelitev pekla v devet krogov in jo prenesel na Ljubljano, ki je na ta način zadobila nekako metaforično-simbolno podobnost z Dantejevo shemo pekla. Tako je namreč tudi Javoršek razdelil Ljubljano v devet krogov, ki jih najprej topografsko začrta, oriše potem vse njihove značilnosti, obenem pa vplete v opis še lekcijo iz zgodovine. In seveda lahko srečamo v vsakem krogu tudi grešnike, ki se v njem pokore in ki jim Javoršek odmerja strašne, prestrašne kazni. Grešniki so seveda Ljubljančani in kakšna znamenita ljubljanska čenča in vsevedka v ženski ali moški podobi bi jih lahko prepoznala vse, navadnim smrtnikom pa ne preostane prav nič drugega kot ugibanje in spet ugibanje (najbolj očitno je to pri pisateljskem kvizu v prvem krogu — nekakšnem tujku v celotni zasnovi knjige — ki je, kot je bilo rečeno celo prek ljubljanske televizije, postal najnovejša ljubljanska družabna igra).

Na srečo pa knjiga ne sestoji samo iz čenč in opravljanj (tudi te so namreč zgolj sekundarnega pomena, saj je njihova funkcija samo ta, da označujejo vzdušje v ljubljanski vsakdanjosti), njen osrednji namen je vendarle, biti pričevanje o nekem nacionalnem in kulturnem centru v našem času. Vse že zgoraj omenjene pomožne discipline (in čenče tudi spadajo mednje) uporablja avtor samo zato, da bi z njih pomočjo razkril vzročnost kulturnega razvoja Ljubljane in s pomočjo določenih zgodovinskih faktov in izkustev osvetlil in razložil vse tiste reči, ki so nam na prvi pogled popolnoma nerazumljive in jih lahko domemmo šele ob nadrobnejšem pretresu in upoštevanju zgodovinske prakse. Tu pa se, žal, Javorškovo hotenje zgubi in razblini, kajti o deformacijah našega časa je namreč v knjigi zelo malo povedanega, čeprav pričakuje pozoren bravec predvsem to. Težko bi bilo ugotoviti vzroke, ki so povzročili to glavno pomanjkljivost Javorškove knjige, a zdi se, ko da je avtor s premalo poguma zaoral v snov, ki mu jo nudi današnji čas. Z analizo tega časa, s ključnimi spoznanji o njegovih dobrih in slabih plateh, o njegovih sončnih in senčnih straneh, bi knjiga dobila še večje, obsežnejše dimenzije, kot jih ima že zdaj.

Toda poleg te pomanjkljivosti ima knjiga celo vrsto kvalitet, med katerimi so poglavitni prekrasni, subtilno zasnovani in tudi formalno dognani opisi posameznih delov ljubljanskega mesta, npr. Gradu z Golovcem, Mirja, Navja, Barja, Žal, Rakovnika itn., ki so prežeti s pristno, globoko občuteno poezijo, in vidi se, da jih je ustvaril pisatelj, ki je zelo občutljiv za lepoto posameznih pejsažev svojega mesta. Javorškovi opisi so namreč daleč stran od vsakdanjih pokrajinskih opisov, kot jih srečavamo ponavadi v literarnih delih: v njih je namreč opaziti nekatere elemente moderne poezije, s katerimi dosega avtor mnogo večjo plastičnost in pristnost posameznih deskripcij. Predvsem tedaj, kadar skuša Javoršek ponazoriti določene tipičnosti posameznih pejsažev, ki jih opisuje, uporablja prispodobne, ki so sicer na prvi pogled nenavadne, bizarne, pa vendar v svojem poetičnem bistvu točne, precizne in polne pesniške moči.

In še bolj očitno je to v nekaterih digresijah, ki jih je knjiga polna: v njih surrealizem popolnoma premaga vse druge elemente Javorškovega pisanja. Te digresije so po formalni plati bleščeče napisane, škoda le, da so nekatere med njimi zelo nejasne, nerazumljive, čeprav same po sebi napisane z obilico esprita (npr. tista o ljudeh v krakovskem življenju in njihovi rakovi poti nazaj v mladost). In ena ali dve izmed teh digresij sta celo malce neokusni, tako da braveca motita.

Nasploh je knjiga napisana s tolikšno formalno bleščavo, da je to za slovensko prozo že skoraj izjemen pojav. Čeprav kažejo tudi že prejšnje knjige Javorškov izredni posluš za stil, bleščeč in izbran jezikovni aparat in dognano kompozicijo (kako domiselno je prevzel pisatelj od Danteja zaključek vsakega speva z zvezdami in tudi sam končal z njimi opis vsakega kroga svoje peklenske Ljubljane), se mi zdi, da je v tej knjigi dosegel Javorškov stil svojo najbolj avtentično podobo. V Srečanjih, v Okusu sveta, v Indiji Koromandiji in v Temperaturnih listih je Javoršek jemal za predmet vtise s svojih popotovanj in skušal prikazati nekatere najbolj tipične konkretne in duhovne značilnosti tistega sveta, ki ga je na svojih poteh doživljal, to pot pa je predmet njegovega pisanja Ljubljana, mesto, ki ga vsi poznamo in ki je avtor sam, kot priznava v marsikaterem odstavku svoje knjige, z njim nerazdružno zvezan; s tem, ko tudi braveci poznamo to Ljubljano, lahko vse vtise z Javorškovih obhodov po njenih ulicah, vsa njegova opažanja do neke meje preverjamo in se z njimi strinjamo ali pa tudi ne. Priznati pa je treba, da nam je Javoršek odkril marsikatero skrivnost Ljubljane, ki je doslej še nismo opazili, ker nismo naleteli nanjo ali pa (kar je še več) smo hodili mimo nje, ne da bi jo sploh zaznali (to velja predvsem za opise nekaterih ljubljanskih ulic). To je poglobljena odlika knjige in škoda je le, da tudi drugi element besedila, opis konkretne situacije ljubljanske, ni tako prepričljiv kot ta prvi element. Vsekakor pa se mi zdi, da je Vodnik po Ljubljani doslej najboljše Javorškovo delo.

Ob koncu samo še pripomba:

običajne kritične metode, s katerimi se da določiti kaki literarni stvaritvi njene razsežnosti, njeno vrednost in pomen, v tem primeru nekolikanj odpovedó. Zato je tudi ta ocena samo tvegan poskus. In kaj storiti? Odgovor je težak: kajti snov Javorškovega Vodnika po Ljubljani je nekako neoprijemljivo oprijemljiva. Morebiti bi bila rešitev to, da bi kritik z Javorškovo knjigo v roki in po njenih napotkih in »izletniških programih«¹ prehodil vseh devet krogov ljubljanskega pekla. Gotovo bi na tem pohodu doživel vznemirljive reči, vendar to, kar bi o njem lahko napisal, po vsej verjetnosti ne bi bila več kritika.

Borut Trekman

LOJZE KRAKAR, UMRITE, MRTVI. Ta drobna knjižica* tematsko vezane poezije na taborišče in njegove posledice ima neko dragoceno lastnost: vsebinska in pesniška izpoved sta podani v nenavadno izklesani pesniški obliki, v mozaiku klasičnih verzov in podob, kakršne so zapustila v prizadetem taboriščna leta. V ta sklop se smiselno veže tudi pesnikov izpovedni prijem, da je osebna doživetja

* Lojze Krakar, Umríte, mrtvi. »Borec« 1965.